

правову природу інституту причетності до злочину, з урахуванням наукових досліджень теорії кримінального права, дає власне бачення щодо його інтерпретації. Запропонована дефініція причетності до злочину.

Ключові слова: причетність до злочину, приховування, потурання, неповідомлення, сприяння, співучасть.

Смушак А. М. К вопросу о содержании понятия причастности к преступлению

В статье рассмотрено понятие института причастности к преступлению в уголовном праве, его признаки. Дается анализ видов причастности к преступлению их законодательное регулирование и закрепление в действующем УК Украины. Автор статьи, рассматривая правовую природу института причастности к преступлению, с учетом научных исследований теории уголовного права, дает собственное видение его интерпретации. Предлагается дефиниция причастности к преступлению.

Ключевые слова: причастность к преступлению, укрывательство, попустительство, неуведомление, содействие, соучастие.

Smushak O.M. On the concept of contents involvement in the crime

In the article the concept of institute of involvement is considered to the crime in a criminal right for his sign. The analysis of types of involvement is given to the crime them legislative adjusting and fixing in operating KK of Ukraine. Author of the article, examining legal nature of institute of involvement to the crime, taking into account scientific researches of theory of criminal right, gives own vision in relation to his interpretation. The offered definition of involvement is to the crime.

Keywords: involvement to the crime, concealment, connivance, non-disclosure, participation.

Созанський Т.І.

КВАЛІФІКАЦІЯ ДВОХ АБО БІЛЬШЕ ЗЛОЧИНІВ, КОЖЕН З ЯКИХ ПЕРЕДБАЧЕНО ОКРЕМОЮ ЧАСТИНОЮ ОДНІЄЇ СТАТТІ

УДК 343.238

Постановка проблеми. Питання кваліфікація два або більше злочинів, кожен з яких передбачено окремою частиною однієї статті не отримало однозначного вирішення ні серед науковців, ні серед практиків. Кримінально-правова оцінка випадків коли вчинено два або більше злочинів кожен з яких передбачено окремою частиною однієї статті повинна проводитись з урахуванням наявності або відсутності кваліфікуючої ознаки «повторно». Власне врахування цієї ознаки і створює складність, як під час вирішення питання, скільки особа фактично вчинила злочинів, так і під час складання формули кваліфікації. Тому пропонуємо розглядати цю ситуацію у залежності

від законодавчого врахування цієї кваліфікуючої ознаки у двох варіантах її прояву: а) якщо в жодній з частин цієї статті КК України не передбачено кваліфікуючої ознаки «повторно»; б) якщо у цій статті КК України передбачено кваліфікуючу ознаку «повторно».

Стан дослідження. Щодо питання кваліфікації двох або більше злочинів, кожен з яких передбачено окремою частиною однієї статті КК України, то науковцями спеціального дослідження не проводилось. Це питання підіймалось лише частково, у працях таких науковців як Бажанов М.І., Красиков Ю.А., Малков В.П., Тютюгін В.І. досліджуючи окремі питання множинності злочинів та у роботах Беляєва В.Г., Блум М.І., Бородина С.В., Бурчака Ф.Г., Кипеня С., Зелінського А.Ф., Кудрявцева В.М., Навроцького В.О. при розгляді окремих питань кваліфікації злочинів.

Метою цієї статті є показати можливість вирішення питання кваліфікації двох і більше злочинів кожен з яких передбачено окремою частиною однієї статті з урахуванням наявності або відсутності кваліфікуючої ознаки «повторно».

Виклад основного матеріалу. Одним з дискусійних питань складання формули кваліфікації злочинів, передбачених різними частинами однієї статті, у якій передбачено кваліфікуючу ознаку «повторно», є вирішення питання, як оцінювати попередній (перший) злочин: відображати його в формулі кваліфікації як самостійний злочин, чи ні.

У науці кримінального права запропоновано три можливі варіанти складання формули кваліфікації злочинів, передбачених різними частинами однієї статті.

Насамперед – все вчинене кваліфікувати лише за частиною статті, яка передбачає вчинення такого діяння повторно. Прихильники цієї позиції стверджують, що саме таке відображення вчинених діянь у формулі кваліфікації є повторністю злочинів [2, с.41-42; 11, с.267; 6, с.34]. Однак, викладене положення вони підтримують одноставно тільки щодо закінчених злочинів. А от стосовно закінченого злочину та готування чи замаху на злочин або вчинення його у співчасті і закінчених злочинів, передбачених різними частинами однієї статті спільної думки немає.

Тому серед прихильників першої позиції є ті, хто вважає, що і однорідні, і тотожні злочини, і поєднання закінченого злочину з незакінченим або співчастю у злочині кваліфікується з посиланням лише на відповідну частину статті Особливої частини КК України за ознакою «повторно» [5, с.111; 2, с.41-42; 8, с.34].

Так, М.І. Блум вважає, що два і більше злочинів, котрі містять ознаки одного і того ж складу злочину, з яких один є закінченим, а другий – замахом, готуванням або співчастю у злочині, не можуть розглядатись як різні злочини, а повинні кваліфікуватися як один вчинений повторно злочин. Інакше вирішення питання призведе до того, що вчинення двох закінчених однакових за юридичними ознаками злочинів утворить тільки один кваліфікований склад

злочину, якщо в законі повторність є кваліфікуючою ознакою, або тільки один основний склад даного злочину, якщо в законі повторно вчинений злочин не виділено як вчинений при обтяжуючих обставинах. Водночас два тотожні за юридичними ознаками злочини, з яких один не закінчений або вчинений у співучасті, утворюють сукупність злочинів[2, с.41-42].

Обстоюючи викладену позицію, М.І. Блум вважає, що кваліфікація цих діянь як сукупності злочинів є явно нелогічною, адже КК допускає за вчинення злочинів у сукупності не тільки поглинання, але і складання призначеного покарання. А це означає, що, встановивши в діяннях особи наявність сукупності злочинів, ми цим самим визнаємо більший ступінь суспільної небезпечності як закінченого злочину, так і незакінченого або вчиненого у співучасті злочину[2, с.42].

Наведене обґрунтування єдності підходу щодо формули кваліфікації тотожних та однорідних злочинів не відповідає принципам повноти, індивідуальності і точності кваліфікації, адже не можна об'єднувати в один злочин діяння, що утворюють реальну сукупність злочинів, лише тому, що суд може призначити за сукупність злочинів більш суворе покарання, ніж за одиничний злочин. Можливо, доцільніше кваліфікувати тотожні і однорідні злочини як сукупність для забезпечення єдності підходу щодо кваліфікації тотожних і однорідних злочинів.

Прихильник цієї ж позиції, С. Кіпень наводить наступний аргумент: відповідно до ст. 42 (ст. 70) КК України, суд може призначити покарання за сукупністю злочинів лише у випадку, коли особа визнана винною у вчиненні двох або більше злочинів, передбачених різними статтями КК. Вчинення ж особою різних стадій одного і того ж злочину, або порушення особою різних частин однієї статті не є підставою для кваліфікації вчиненого за сукупністю злочинів[8, с.38].

Проте висловлена С. Кіпенем позиція, суперечить положенню, викладеному у кримінальному законі та застосовуваному на практиці. Зокрема, у визначенні сукупності злочинів ч. 1 ст. 33 КК України передбачає, що її утворюють різні частини однієї статті. Стосовно стадій, які складають один і той же злочин, то потрібно погодитися з С. Кіпенем, але за умови, що кожна наступна стадія поглинає попередню.

Прихильники іншої, менш радикальної, позиції вважають, що за відповідною частиною статті Особливої частини КК України слід кваліфікувати лише злочини, передбачені однією і тією ж частиною статті, а однорідні, закінчений тотожний і незакінчений або вчинений у співучасті тотожний злочини кваліфікувати за правилами реальної сукупності злочинів[1, с.57-60; 11, с.267; 9, с.23-24; 12 с.79].

Так, Ю. Юшков зазначає, що кожна частина статті є окремим складом злочину, а передбачення цих складів злочину в одній статті можна пояснити їх схожістю та принципами побудови Особливої частини КК[15, с.5].

В.М. Кудрявцев вказує, що у випадках коли повторність утворена не

тотожними злочинами, вона збігається з сукупністю злочинів, і кваліфікуються ці діяння інакше[11, с.267], тобто за правилами реальної сукупності злочинів.

Таку ж позицію підтримує слідчо-судова практика. Так, А., перебуваючи на своєму подвір'ї, на ґрунті особистих неприязних стосунків із В., озброївшись сокирою з метою вбивства, умисно наніс лезом сокири два удари В. у голову, чим заподіяв тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні для життя в момент заподіяння.

Присутня при цьому М., захищаючи В., своїми криками стала зупиняти А., переключила його увагу на себе, а В. покинув подвір'я і йому була надана медична допомога.

Продовжуючи злочинні дії, спрямовані на вбивство тепер ще однієї особи, А. лезом тієї ж сокири наніс М. удар у голову, заподіявши тяжке тілесне ушкодження, в наслідок чого потерпіла через місяць померла.

Вироком Апеляційного суду Чернігівської області А. засуджено за ч. 2 ст. 15-ч. 1 ст. 115 та п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України. [10]

Наведений приклад свідчить, що позиція слідчо-судової практики базується на положеннях постанов Пленуму Верховного Суду України. Недоліками цієї позиції загалом є такі:

- пропонується кваліфікувати за однією нормою лише закінчені тотожні злочини, вчинення готування, замаху на злочин або вчинення цього ж злочину у співчасті і відповідний закінчений злочин кваліфікують за правилами сукупності злочинів, а це порушує принципи повноти та точності кваліфікації злочинів;

- не всі статті Особливої частини КК містять кваліфікуючу ознаку «повторність», внаслідок чого формула кваліфікації (лише з посиланням на відповідну частину статті, що передбачає повторність) не є універсальною і "влаштовує" лише ті норми, де передбачено таку кваліфікуючу ознаку, в інших же випадках вчинене кваліфікується як сукупність злочинів;

- окремі статті Особливої частини КК сформульовані таким чином, що різні частини однієї статті містять різні злочини, вчинення яких не утворює повторності, тому застосування цього правила у вказаних випадках є неможливим, отже запропоноване правило стосується лише окремих кримінально-правових норм;

- фактичне вчинення двох і більше злочинів повинно відобразитись у формулі кваліфікації таким чином, щоб було зрозуміло, що особа вчинила два чи більше злочинів за які вона ще не притягнута до кримінальної відповідальності. Адже під кваліфікуючою ознакою «повторно» розуміють як злочини, за які особу не притягнуто до кримінальної відповідальності, так і злочини, за які особа притягалась до кримінальної відповідальності, але судимість не знята і не погашена у встановленому законом порядку. Тобто така формула кваліфікації не показує різниці між сукупністю (однорідних або тотожних) злочинів і рецидивом злочинів.

Кваліфікація двох злочинів за однією статтею Особливої частини КК

України дає підстави вважати, що фактично вчинено один злочин (можливо, складений або продовжуваний), який об'єднав декілька діянь, тому що все вчинене передбачено однією статтею Особливої частини КК України. Посилання на кваліфікуючу ознаку «повторно» не дає підстав вважати, що вчинені діяння утворюють два або більше злочинів, адже формула кваліфікації містить посилання лише на певну частину однієї статті Особливої частини КК України, а кожна окрема частина статті Особливої частини КК України передбачає вчинення одного злочину.

Повторне вчинення злочину може бути вчинено до притягнення особи до кримінальної відповідальності і після притягнення особи до кримінальної відповідальності, а це повинно впливати на кваліфікацію вчиненого.

Зокрема, повторне вчинення злочину особою, за який вона притягувалась до кримінальної відповідальності і судимість за цей злочин не знята і не погашена, повинно кваліфікуватись за відповідною частиною статті Особливої частини КК України, що містить кваліфікуючу ознаку «повторно», оскільки вчинення особою першого злочину вже отримало кримінально-правову оцінку.

Повторне ж вчинення особою такого ж злочину, за жоден з яких вона не притягувалась до кримінальної відповідальності, кваліфікується теж лише за відповідною частиною статті Особливої частини КК України, що ставить винного у вигідніше становище, адже покарання йому буде призначено в межах санкції статті (частини статті), як і тому, хто вчинив повторний злочин після відбуття покарання за перший.

Роз'яснення Пленуму Верховного Суду України щодо кваліфікації сукупності злочинів є дещо непослідовними. Пленум Верховного Суду в одному випадку пропонує кваліфікувати вчинення злочинів, передбачених різними частинами однієї статті, за правилами реальної сукупності злочинів, а в іншому випадку кваліфікація повинна бути проведена лише за ознакою повторності злочинів і містити посилання на одну статтю (частину статті) Особливої частини КК України [14]. У зв'язку з цим виникає питання про правильність кваліфікації двох або більше злочинів, передбачених різними частинами однієї статті.

Проте в ст. 32 КК України не передбачено правил кваліфікації повторності злочинів, які б вказували на те, що дії особи, яка вчинила два злочини, передбачені різними частинами однієї статті, повинні кваліфікуватися лише за частиною статті КК України, що передбачає повторне вчинення такого злочину.

Слід погодитися з А. Зелінським, що не можна встановлювати окремі правила кваліфікації для певних видів злочинів. Це створює додаткові труднощі і збільшує число помилок [7, с.13].

Прихильники іншої позиції вважають, що два і більше закінчених злочинів передбачених одним і тим же основним складом злочину, потрібно кваліфікувати з посиланням на відповідну статтю, котра передбачає відповідальність за перший злочин, та відповідну частину статті, що

передбачає кваліфікуючу ознаку «повторно». Така позиція підтримується в основному науковцями, які займались дослідженням певного виду злочинів[4, с.116-118; 3, с.23].

Так, С.В. Бородин, критикуючи викладену вище позицію, вважає, що посилання у формулі кваліфікації на відповідну статтю, що передбачає відповідальність за перший злочин, відображає особливості кваліфікації обох вбивств за ознакою повторності, які втрачаються при кваліфікації вчиненого лише за однією статтею про вбивство при обтяжуючих обставинах, за ознакою «вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство»[4, с.117-118].

На користь цієї позиції вище вже приводились аргументи – і щодо дотримання єдності правил кримінально-правової кваліфікації, і щодо вчинення особою діянь, які є самостійними злочинами, що їх передбачено в Особливій частині КК України.

Проте слід додатково зазначити, що повторність у вказаних випадках передбачено як кваліфікуючу ознаку. Як відомо, якщо поняття виступає кваліфікуючою ознакою, то воно характеризує лише те діяння, яке передбачене відповідною нормою. Особливістю поняття повторності як кваліфікуючої ознаки, є те, що вона вказує на зв'язок між діянням, яке оцінюється цією нормою, і діянням (діяннями), що вчинені раніше. Встановлення характеру цього зв'язку відображає норма, що оцінюється, але ця норма (що оцінюється) не оцінює попередні діяння як злочини, а лише вказує на те, що вони були вчинені і не втратили кримінально-правового значення, тому формула кваліфікації повинна містити посилання на перший злочин, щоб вказати на його кримінально-правову оцінку.

Отже, коли особа вчиняє два окремі злочини, передбачені однією і тією ж статтею (частиною статті), основного складу злочину, за жоден з яких вона не притягалась до кримінальної відповідальності, розірвані між собою у часі, то правильною видається кваліфікація злочинів за правилами кваліфікації реальної сукупності злочинів, де кожен злочин отримує самостійну кримінально-правову оцінку і відображення у формулі кваліфікації.

Формула кваліфікації повинна відображати вчинене і відповідати правилам логіки, тому видається нелогічним, що одне поняття «повторність злочинів» може бути відображене різними формулами кваліфікації. (наприклад, два закінчені злочини, передбачені різними частинами однієї статті кваліфікуються за частиною другою статті, у випадку вчинення однорідних злочинів їх передбачено окремо). Таку позицію підтримує і Пленум Верховного Суду України[14].

Проте і така формула кваліфікації не відображає всіх фактично вчинених особою злочинів. У разі вчинення особою трьох і більше злочинів вчинене не отримує належної кваліфікації. Відповідно до формули кваліфікації, що рекомендується в наукових працях та деяких постановах Пленуму Верховного Суду України, вчинення третього і наступних злочинів не відображається, адже запропонована формула передбачає відображення лише першого діяння

та другого з посиланням на кваліфікуючу ознаку «повторно», яка охоплює вчинення всіх наступних тотожних злочинів.

Тому прихильники третього підходу вважають, що всі злочини, які вчинюються винним (передбачені різними частинами однієї статті), повинні кваліфікуватись кожен самостійно, тобто скільки фактично вчинено злочинів – стільки ж і повинно бути зазначено статей (частин статей) у формулі кваліфікації[13, с.362].

На підтвердження викладеної позиції В.О. Навроцький наводить наступні доводи:

1) така кваліфікація забезпечує її повноту, оскільки при цьому поза оцінкою не залишається окремі епізоди (елементи повторності), кожний із яких становить самостійний злочин;

2) окрема кваліфікація кожного із елементів повторності дає можливість призначити справедливе покарання, оскільки воно призначатиметься з врахуванням правил, визначених в ст. 70 КК (окремо за кожний із злочинів, остаточне покарання буде, як правило, більше, ніж за окремі злочини, які утворюють повторність);

3) захист прав потерпілого від злочину можна ефективно здійснити тільки за умови, що вчинене проти кожного із них посягання отримає окрему кримінально-правову оцінку, а не буде «заховане» за загальною вказівкою на повторність. Будь-який потерпілий вправі, принаймні, знати, як саме кваліфіковано злочин, вчинений проти нього і яке покарання призначене за заповідяну йому шкоду;

4) при такій кваліфікації можна забезпечити її індивідуальність. По-перше, різну правову оцінку отримують діяння осіб, які вчинили неоднакову кількість злочинів, які утворюють повторність - при кваліфікації лише за частиною статті, яка передбачає повторний злочин, однакову оцінку отримають і посягання того, хто вчинив десятки злочинів, і того, хто вчинив відповідний злочин лише вдруге. По-друге, можна буде диференціювати відповідальність співчасників злочинів, вчинених у співчасті, коли повторність наявна в посяганнях лише деяких із них;

5) окрема кваліфікація кожного із злочинів, які утворюють повторність, тобто визнання при цьому ще і сукупності, вимагається при кваліфікації з посиланнями на статті Загальної частини КК. Такі посилання можуть здійснюватися щодо конкретних злочинів, а не повторності в цілому[13, с.362-363].

На доповнення до вже наведених В.О. Навроцьким доводів, можна додати, що така кваліфікація відповідає вимогам процесуальної норми закріпленої у ч. 2 ст. 324 КПК України, де сказано, що якщо підсудний обвинувачується у вчиненні декількох злочинів, суд вирішує питання окремо по кожному злочину: чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний; чи має це діяння склад злочину і якою саме статтею кримінального закону він передбачений; чи винен підсудний у вчиненні цього злочину; чи підлягає

підсудний покаранню за вчинений ним злочин; чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання підсудного, і які саме; яка саме міра покарання повинна бути призначена підсудному і чи повинен він її відбувати.

Даючи таку детальну характеристику кожному злочину, суд повинен відповідно оцінити кожне діяння і відобразити його у формулі кваліфікації. Таким чином, кваліфікація кожного наступного злочину, вчиненого винним, повинна проводитися з вирахуванням попереднього (попередніх) і відображатись у формулі кваліфікації самостійно

Така кваліфікація не суперечить ознакам сукупності злочинів, а це свідчить про те, що злочини передбачені різними частинами однієї статті, можна кваліфікувати відповідно до одного правила кваліфікації сукупності злочинів.

1. Бажанов М.И. Назначение наказания по совокупности преступлений и приговоров / М.И. Бажанов. – М. : Юрид. лит., 1975. – 88 с.
2. Блум М.И. Понятие и признаки совокупности преступлений // Вопросы уголовного права и процесса / М.И. Блум. – Рига: ЗИНАНТЕ, 1969. – С. 5–45.
3. Борисов В.И. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации / В.И. Борисов, В.Н. Куц. – Х. : Консум, 1995. – 99 с.
4. Бородин С.В. Квалификация преступлений против жизни / С.В. Бородин. – М. : Юрид. лит., 1977. – 240 с.
5. Бурчак Ф.Г. Квалификация преступлений / Ф.Г.Бурчак. – 2-е изд., доп. – К. : Политиздат Украины, 1985. – 120 с.
6. Волженкин Б. Квалификация при обвинении в совершении нескольких преступлений / Б. Волженкин. // Социалистическая законность. – 1984. – № 10. – С. 33–36.
7. Зелинский А.Ф. Квалификация преступлений, предусмотренных одной и той же статьей Уголовного кодекса / А. Ф. Зелинский // Советская юстиция. – 1974. – № 2. – С. 13–14.
8. Кипень С. Кваліфікація злочинів за сукупністю / С. Кіпень // Радянське право. – 1976. – № 10. – С. 36–38.
9. Красиков Ю.А. Множественность преступлений: понятие, виды, наказуемость / Ю.А. Красиков. – М. : ВЮЗИ, 1988. – 95 с.
10. Кримінальна справа № 1-14/ 2006 р. / Апеляційний суд Чернігівської обл. Режим доступу до вироку <http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f?p=301:1:2714112792739021>
11. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений / В.Н. Кудрявцев. – 2-е изд., пер. и доп. – М. : Юристъ, 1999. – 304 с.
12. Малков В.П. Множественность преступлений и ее формы по советскому уголовному праву / В.П. Малков. – Казань: Узд-во Казан. ун-та, 1982. – 175 с.
13. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В.О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
14. Про практику застосування судами законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постановка Пленуму Верховного Суду України № 7 від 4 червня 2010р. // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 7(119).
15. Юшкою Ю. Квалификация преступлений, предусмотренных различными частями одной и той же статьи / Ю.Н. Юшков // Советская юстиция. – 1969. – № 4. – С. 5–6.

Созанський Т.І. Кваліфікація двох або більше злочинів,

кожен з яких передбачено окремою частиною однієї статті

У цій статті розглядаються питання кваліфікації двох або більше злочинів, кожен з яких передбачений окремою частиною однієї статті. Пропонується розглядати це питання у двох варіантах прояву такої ситуації: а) якщо в жодній з частин не передбачено кваліфікуючої ознаки «повторно»; б) якщо у цій статті передбачено кваліфікуючу ознаку «повторно».

Ключові слова: повторність злочинів, кваліфікація злочинів, правила кваліфікації злочинів.

Созанський Т.І. Кваліфікація двох або більше злочинів, кожен з яких передбачено окремою частиною однієї статті

В статье рассматриваются вопросы квалификации двух или больше преступлений, каждое из которых предусмотрено отдельной частью одной статьи. Предлагается рассматривать этот вопрос в двух вариантах проявления такой ситуации: а) если ни в одной из частей не предусмотрено квалифицирующего признака «повторно»; б) если в этой статье предусмотрен квалифицирующий признак «повторно».

Ключевые слова: повторность преступлений, квалификация преступлений, правила квалификации преступлений.

Созанський Т.І. Кваліфікація двох або більше злочинів, кожен з яких передбачено окремою частиною однієї статті

Thesis rules of questions of qualification are examined two or more crimes, each of which is foreseen separate part of one article. It is suggested to examine this question in two variants of display of such situation: a) if in none of parts it is foreseen characterizing sign «repeatedly»; b) if in this article a characterizing sign is foreseen «repeatedly».

Key words: repeated of crimes, qualifying of the crimes, rules of crimes' qualifying.

Черепій П.П.

ВБИВСТВО З ОСОБЛИВОЮ ЖОРСТОКІСТЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

УДК 343.611.1

Утвердження й забезпечення прав і свобод людини проголошене в Україні основним обов'язком держави, а людина – її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвищою соціальною цінністю нашого суспільства (ст. 3 Конституції України). Практичне втілення цих приписів у реальність неможливе без ефективної протидії злочинності, в тому числі й найбільш небезпечним її проявам – умисним вбивствам. Серед кваліфікуючих обставин вчинення яких, одна з найбільш психологічно насичених – вчинення з особливою жорстокістю. Для встановлення факту її наявності чи відсутності недостатньо констатувати ознаки об'єктивної сторони складу злочину, важливим тут є й врахування особливостей та механізмів поведінки людини в